

ISLOM BANKLARINI AKTIV OPERATSIYALARI

Begbutayev Gayratjon Asadillayevich
ATB "Hamkorbank" Toshkent MBXO

Annotatsiya. Ushbu maqolada biz islomiy bank faoliyatining aktivlari va passivlarini boshqarish (ALM) tuzilishi va vositasini ko'rib chiqamiz. Islom bankida omonatchilar bank manfaatlariga sherik bo'lishadi, shuning uchun islom banki benefitsiarlarning, shu jumladan omonatchilarning manfaatlarini maksimal darajada oshiradi. sababli, islom bankchiligi va an'anaviy bank ishida ALM yondashuvlari o'rtasida o'xshashliklar mavjud. Birinchidan, bu o'xshashlik islom bankida buxgalteriya hisobining an'anaviy bankchilikka nisbatan farqidan kelib chiqadi. Ikkinchidan, sudxo'rlikning noqonuniyligi va u bilan bog'liq huquqshunoslik ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki, vaqt faqat o'z kapitalining (depozit kapitalining) rentabelligini oshirishda samarali omil emas; real iqtisodiyot sarmoyasi natijasida olingan daromad va zararni taqsimlash pul operatsiyalarining asosiy bazasi hisoblanadi. Bu ikki muhim omil islomiy ALMda muhim omillardir.

Kalit so'zlar: Islomiy bank, ALM, Kapitalning adekvatligi, Xatarlarni boshqarish.

Iqtisodiy nazariyalarning islom bankchiligi bilan mosligi va mos kelmasligi Islom iqtisodiyotining asosiy maqsadlaridan biri - bu iqtisodiyotda real qo'shilgan qiymatni yaratish va ijtimoiy farovonlikni oshirish. Boshqa tomondan, farovonlik iqtisodiyoti, biznesni boshqarishning yangi kontsepsiyalari, shuningdek, yangi xalqaro bank nazariyalari qiymat yaratish va aksiyadorlar manfaatlarini maksimal darajada oshirishdan iborat. Balki, islomiy bank faoliyatidagi sudxo'rlik qonunbuzarligining sabablaridan biri, pul bozorining real iqtisodiy sektorga ta'siridan kelib chiqishi mumkin, bu uzoq muddatli barqarorlik o'sishidan va pul bozori va boshqa bozorlardagi nomutanosiblikdan kelib chiqadi. Demak, an'anaviy iqtisod va islom iqtisodiyoti nazariyalari o'rtasidagi moslikni kuzatish mumkin, garchi bu muvofiqlikni hamma nazariyalarda ham kuzatib bo'lmaydi. Islom iqtisodiyoti va an'anaviy bank ishi o'rtasidagi asosiy qarama-qarshilik sudxo'rlik qonunbuzarligi tamoyilidan kelib chiqadi va bitimlar bo'yicha sudxo'rlik va sudxo'rlik bo'lmagan mulohazalarga huquqshunoslarning intellektual chegirmalari ta'sir qiladi, islom iqtisodchilari va bu sohada fikrlar o'rtasida qarama-qarshiliklar mavjudligi muqarrar. Bidobod va Xarsini (2003)¹, sudxo'rlik ta'rifini sinchkovlik bilan o'rganib, fiqhning falsafiy printsiptan foydalanib, sudxo'rlikni sudxo'rlikdan farq qiladigan bitimlardan ajratish uchun ba'zi mezonlarni aniqlagan. Ko'rinib turibdiki, bu mezonlar sudxo'rlik ta'rifining oxirgi nuqtasi sifatida qabul qilinishi mumkin. Kriteriyalar quyidagilar:

1. Qarz oluvchi qarz oluvchining iqtisodiy faoliyatidagi foyda/zararda qatnashishi kerak.
2. Foiz stavkasi oldindan belgilanmasligi va shartlanmasligi kerak.

3. Iste'mol krediti bo'yicha foiz - bu sudxo'rlik.

4. Xorijiy valyuta ayirboshlash (foizsiz) sudxo'rlik emas. Yuqoridagi mezonlarga asoslanib, sudxo'rlik bilan bog'liq bo'lmagan bank operatsiyalari, ALM texnikasini qo'llash, ushbu turdagi bank operatsiyalari samaradorligini va samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan muvofiqlashtirishni amalga oshirish uchun maxsus ALM yondashuvlarini talab qiladi. Oddiy bankchilik singari, islom bankchiligi ham aktsiyadorlarning aktivlarini ko'paytirishni nazarda tutadi, lekin islomiy banklarning haqiqiy manfaatdor tomonlari barcha benefitsiarlarni omonatchilar, investorlar va biznes sheriklari sifatida qabul qilishini inkor etadi.

Aktsiyadorlarning aktivlari aktsiyalarning bozor qiymati, to'lanadigan foyda miqdori, shuningdek qo'shilgan qiymat bilan o'lchanadi. Aktsiyaning bozor qiymati yoki yaratilgan qo'shilgan qiymatiga uchta omil ta'sir qiladi: aktsiyadorlarning moliyaviy qobiliyatidan kelib chiqadigan pul oqimi, pul oqimlarining vaqtini rejalashtirish va pul oqimlari xavfi. Islom bankida aktsiyadorlarning kapitalini ko'paytirish qiymat yaratishni maksimal darajada oshirish yo'li bilan ko'rib chiqiladi, lekin yuqorida aytib o'tilgan sudxo'rlikni taqiqlash tamoyillarini hisobga olish kerak. Ushbu maqolada iqtisodiy qo'shilgan qiymat (EVA) indeksi qiymat yaratish mezoni sifatida ko'rib chiqiladi.

3. Islom bankining aktiv va passiv tuzilmalari Islomiy bank faoliyatidagi aktivlar va majburiyatlar tuzilmasini bilish, aktivlar va majburiyatlar bandlarini islomiy shariat asosida ko'rib chiqishni talab qiladi. Islom bankida aktivlar va passivlarning umumiy tuzilishi

Aktivlar

• Pul mablag'lari va qisqa muddatli mablag'lar Banklar va boshqa moliya institutlariga depozitlar va joylashtirish

- Qisqa muddatli investitsiyalar (ya'ni, Sukuk)
- Yomon va shubhali moliyalashtirish uchun nafaqa
- Islomiy shartnomalar asosida moliyalashtirish va avanslar
- To'g'ridan -to'g'ri investitsiyalar
- Boshqa aktivlar
- Asosiy vositalar
- Asosiy vositalar, uskunalari
- Boshqa moddiy aktivlar

Jami Aktivlar

- Yo'qotilgan aktivlar
- Xaridor majburiyatlari va kutilmagan holatlar

Masuliyatlar va aksiyalar qimmati

- Mijozlarning depozitlari
- Banklar va boshqa moliya institutlarining depozitlari va joylashtirishlari
- Hisob -kitob va akseptlar to'lanishi kerak
- Boshqa majburiyatlar
- Soliq va zakotni ta'minlash
- Oddiy ustav kapitali

- Zaxiralar
 - Aktsiyadorlarning o'z mablag'lari
 - Umumiy masuliyatlar va aksiya qimmati
 - Bank majburiyatlari va kutilmagan holatlar
4. Islom bank faoliyatidagi aktiv va passivlar

Islom bankida aktivlarning manbai va kelib chiqishi an'anaviy bankchilik kabi, sof foyda va majburiyatlardan kelib chiqadi. Boshqa so'zlar bilan aytganda, islomiy bank faoliyatida daromad olishning asosiy ustuni aktsiyadorlik kapitalining ichki manbalaridan va majburiyat sifatida tashqi manbalardan olingan aktivlardir. Islom bankida ishlab chiqarish aktivlari, deb tasniflanadi, pul mablag'lari va aktsiyadorlarning o'z mablag'lari yoki omonatchilarning omonatlari ularning shartnomalari bo'yicha likvidlik darajalariga ko'ra tasniflanadi.

Moliyaviy vositachilik tashkilotlarining asosiy faoliyati - kredit berish yoki moliyalashtirish va avans berish. Boshqacha qilib aytganda, moliyaviy vositachi institutlar iqtisodiy firmalar sifatida ikkita bozorda faol. Ular omonatchilardan moliyaviy resurslarni talab qiladilar (depozit bozorida), boshqa tomondan esa ular investorlarga kredit beradi (kredit bozorida) Bu tashkilotlarning daromadi olingan va to'langan foizlar yoki foizlar o'rtasidagi farqdan kelib chiqadi. Islomda va boshqa ilohiy dinlarda sudxo'rlik (ribo) ni taqiqlash, shuningdek, qiymat yaratish asoslari sifatida ishlash va qilish islomiy bank xizmatlari va xizmatlarining asosiy xususiyatlaridan hisoblanadi, shuning uchun bankning bu turi Musharaka shartnomalari bo'yicha oldindan aniqlanmagan foyda/daromad stavkasiga ega. Umuman olganda, aktivlarni kredit mahsuloti sifatida sotish quyidagi jadvalga muvofiq bo'linishi mumkin. Garchi, bu mahsulotlarning ko'pchiligi sudxo'rlik sohasiga kirsa -da, lekin Eron kabi islomiy banklar tomonidan ishlatiladi. Islomiy bank amaliyotini qo'llagan ko'plab islomiy mamlakatlarda PLS qisqarishi chuqur rivojlanmagan; Masalan, Malayziyada islomiy bankning PLS paradigmasi passiv tomonga qaraganda aktivlar tarafidan ancha sekinroq bo'lgan. Aktivlar tarafidan, islom bankini moliyalashtirishning atigi 0,5% PLS mudarabah (foyda taqsimoti) va mosharakah (qo'shma korxon) moliyalashtirish paradigmasiga asoslangan.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bidabad, B. Harsini, A. (2003), Religious-economic analysis of usury in consumption and investment loans and shortages of contemporary jurisprudence in finding the rules of religion legislator. Monetary and Banking Research Academy, Central Bank of Iran, 2003.
2. <http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>
3. Donald R. Fraser, Benton E. Gup, James W. Kolari, (2001), "Commercial banking the management of risk", South-Western college
4. http://www.rhb.com.my/about_rhb/financial/pdf/AC_31_Mar_07_final.pdf
5. Mulaydinov, F. (2021). Digital Economy Is A Guarantee Of Government And Society Development. *Ilkogretim Online*, 20(3), 1474-1479.
6. Mulaydinov, F. M. (2019). Econometric Modelling of the Innovation Process in Uzbekistan. *Форум молодых ученых*, (3), 35-43.

7. Mulaydinov, F., Kadirova, A., Melibaeva, G., & Akhmadjonov, O. (2020). Advantages of the transition to a digital economy in the innovative development of Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(6), 1226-1232.